

Луис Коуперус

СУДБИНА

Превод од англиски јазик
Дарко Цветаноски

МАКЕДОНИЈА
литера
Скопје, 2017
МАКЕДОНИЈА

ПРВ ДЕЛ

I

Една вечер, со рацете во џебовите и крената јака на крзненото палто, Франк се пробиваше низ виулици снег по пустата улица Аделејд Роуд. Како што се доближуваше до вилата каде што живееше – која беше наречена Вајт-Роуз Котиц – потоната, закопана, завиена во белиот снег, како гнездо во шеќерна волна, беше свесен дека некој доаѓа да го пресретне од Примроуз Хил. Одмерено го погледна лицето на човекот, бидејќи тој очигледно имаше намера да му се обрати, сомневајќи се за тоа која цел би можел да ја има во оваа осамена снежна ноќ, па беше видно изненаден кога го слушна како на холандски му рече:

– Извинете што се наметнувам. Зарем не сте вие г. Вестхофе?

– Да – одговори Франк Вестхофе. – Кој сте вие? Што сакате?

– Јас сум Роберт ван Маерен. Можеби се сеќавате...

– Што! Ти ли си, Берти? – извика Франк. – Што правиш овде во Лондон?

И во ова чудење, низ снежниот налет пред него се изви една визија на неговата младост; една угодна слика на момчешко пријателство, на нешто младо и топло.

– Не сум овде сосема случајно – рече другиот, чијшто глас беше добил нешто посамоуверен тон откако го слушна она пријателско „Берти“. – Знаев дека живееш тука и ти свонев на вратата трипати; но, тебе те немаше. Слугинката

рече дека се очекува да се вратиш дома вечерва, па така си зедев слобода да те чекам овде – и гласот повторно му ја изгуби цврстината и доби молезлив призвук на просјак.

– Значи, толку ти е итно? – изненадено праша Франк.

– Да. Сакам... можеби би можел да ми помогнеш. Не познавам никого овде...

– Каде живееш?

– Никаде. Само што пристигнав овде утрово и немам... немам пари.

Тој се тресеше од стоењето на студот за време на овој краток дијалог, а и како да беше стуткан во себе, речиси поклонувајќи се, како заплашено куче.

– Влези со мене – рече Франк, прилично вчудовиден, но полн со солидарност и со топлите присекавања на своето детство. – Влези и преноќи кај мене.

– О, со задоволство! – одговори тој, нестрплив и растреперен, како да се плашеше дека зборовите инспирирани од небесата би можеле да бидат повлечени.

Се искачија заедно неколку скалила погоре; потоа Франк од џебот извади клуч, клучот од Вајт-Роуз Котиц. Ја отвори вратата; еден шестоаголен маварски фенер гореше слабо и оддаваше нежна светлина во ходникот.

– Влези – рече Франк; па ја заклучи вратата и го намести резето. Беше половина час по полноќ.

Слугинката сè уште не беше легната.

– Господинот засвони овде пред некое време, два-три пати – промрморе таа; со сомничав поглед кон Берти. – И го гледав како се мота наоколу цела вечер, како да беше на стража. Се исплашив, знаете; многу е пусто во овој крај.

Франк утешително одмавна со главата.

– Запали го огнот што е можно побрзо, Ени. Маж ти буден е?

– Огнот, господине?

– Да. Берти, ќе каснеш ли нешто?

– Со задоволство, ако не ви создава проблем – одговори Берти на англиски, за атер на слугинката, и со еден инси-

нуирачки израз ги пресретна изненадените студени сини очи на педантната бодра млада жена. Гласот му беше убедлив и тивок; се обидуваше да зазема што е можно помалку простор во малиот ходник; а за да го избегне нејзиниот поглед, како да се смалуваше, како да се врежа во еден агол каде што паѓаше сенка.

Франк го одведе во една голема помошна просторија која кога влегоа беше студена и темна, но набргу се осветли и за кратко време беше срдечно стоплена од огромниот оган што пламентеше во огништето. Ени ја постави масата.

– Вечера за еден човек, господине?

– Послужи за двајца; и јас ќе каснам нешто – рече Франк, мислејќи дека вака на Бerti ќе му биде помалку непријатно.

На повик на неговиот пријател, посетителот седна во големата фотелја крај огнот и таму седеше, исправен како столб, без да проговори, чувствувајќи се срамежливо поради жената која постојано влегуваше и излегуваше. А сега, во светлината, Франк можеше да ја види бедата на неговиот изглед; неговото тенко изветвено палто кое светеше од мрснотија и беше лишено од копчиња; износените обрабени панталони; валканиот шал што ја криеше непостојната долна облека; искинатите излитени чевли. Во конфузијата и непријатноста тој сè уште ја држеше распарталавената шапка. Облеката не одговараше на аристократската елегантност на неговата фигура; на слабите бледи издлабени црти, полни со еминентност и покрај несредената коса и неизбриченото стрниште брада. Беше како маскирање на високиот ранг и културата со парталите на бедата, со изглед на несоодветна улога во претстава. А артистот седеше неподвижен, зјапајќи во огнот, му беше незгодно во атмосферата на луксуз што го опкружуваше во собава, очигледно дом на млад имотен човек кој не посакува домашно друштво. Завесите и килимите беа од врвен квалитет, такви беа и мебелот и украсите, но наредени без да се обрне внимание на комфорот; столовите и масите беа крај сидот, средени и под конец,

и сјајни од политура. Но, тоа не му остави таков впечаток на Берти, бидејќи целосно го обзеде чувство на благословеност и топлина; на мир и спокој, мирни како езеро и прекрасни како оаза – добредојдена варијанта по снегот и студот од претходните неколку часа. И кога виде дека Франк гледа во него со видно чудење на неговиот неподвижен став крај величествениот оган, каде што разиграните пламења прелетуваа како жолти змејски јазици, конечно се насмевна и рече со скромна благодарност и тон на просјак:

– Многу ти благодарам... ова е добро...

Ени немаше многу работи за послужување за нив: остатоките од килерот на еден млад човек кој главно живее далеку од дома – малку ладен бифтек и салата, по некое колаче и џем; но, тоа некако наликуваше на вечера, па Берти му ги покажа сите почести, јадејќи и пиејќи со систематска одмереност, за што едвај беше свесен; и впивајќи го жешкиот грог¹ без да го признава гладот што му ги нагризуваше внатрешните органи. Франк долго време се обидуваше да го натера да зборува, па го натера на разговор и на тоа да му каже што го довело до таква беда. Берти ја раскажа својата приказна на непрекинат начин, многу сервилно, а секој збор звучеше како молба:

„Расправии со татко му за богатството на мајка му – расфрлањето во ветер на неколку илјади брзо потрошени гулдени;² перипетии во Америка, каде што бил и слуга на фарма, келнер во хотел, како и помошен артист во театар; враќање во Европа на линиски брод, работејќи за превозот во секаква можна служба; првиот ден во Лондон – без ниту цент“. Се сетил на адресата на Вестхофе од писма датирани од пред неколку години и веднаш се упатил кон Вајт-Роуз Котиц, стравувајќи само дека Франк во меѓувреме можеби се преселил повеќепати, без да остави трага...

¹ Пијалак составен од рум и вода (заб. на прев.).

² Гулден – историски термин за златни монети во Холандија и Германија (заб. на прев.).

О, каков само немир доживувал таа вечер, чекајќи на студениот ветер, додека станувало сè потемно и потемно; мрак без никаква утеха освен сенишната белина на смртно тивкиот снег! А сега топлина, покрив над главата и храна! И повторно му се заблагодари на пријателот, поклонувајќи се стуткан во излитените алишта.

– Ти благодарам, ти благодарам...

Ени, намуртена поради многуте додатни задачи во тоа време од ноќта, и тоа за таков скитник прибран од улица, сепак подготви една спална соба. А Франк го одведе горе, вчудовиден од неговиот исцрпен изглед и пепелавата бледост. Го потапка по рамото ветувајќи му дека ќе му помогне; но, сега мора да оди в кревет – утре ќе видат што може да се направи.

Кога Берти остана сам, погледна околу себе. Собата беше многу удобна; креветот широк, мек и топол. Почувствува дека е мизерен и валкан, опкружен со таков луксуз; и од природен инстинкт за пристојност и чистота, иако забите му штракаа од студ, прво внимателно и детално се изми – сапунејќи се, триејќи се, миејќи се – додека целото тело не му стана розово и светнато, мирисајќи на сапуница. Погледна во огледалото и жал му беше само што немаше брич; инаку ќе се избричеше. Конечно, откако облече ноќница што веќе му беше оставена за користење, се шмугна меѓу ќебињата. Не заспа веднаш; уживајќи во комфорот, во сопственото прочистување, во белината на чаршафите, топлината на јорганот; дури и во сјајот на уличното светло, што дискретно се подаваше низ една зелена завеса. Во очите му дојде насмевка и му ги раздвои усните. – И заспа, без да помисли на утрешнината. Среќен во одморот од денешниот ден и од топлината на креветот, со речиси празен ум, секако, освен една единствена повторена мисла дека Франк навистина е добар човек!

II

Следното утро имаше силен мраз; снегот светеше како кристал. Беа појадувани и Берти ги прераскажуваше своите катастрофи во Америка. Берберот на Франк го потстрижи и го избричи, и тој носеше алишта на Франк, што беа „за цел човек пошироки“ од него, како и пар влечки во коишто му се губеа нозете. Веќе почна да се чувствува како дома и почна да ужива, како мачка што нашла топло место на сонце. Слободно се олабавуваше во фотелјата, пушејќи спокојно, и повторно му се обракаше пријателски на Франк. Гласот му беше мек и опуштен, со призвук на целосно задоволување, како легура на злато. Вестхофе беше заинтересиран и му дозволуваше да си ја каже приказната на свој начин; а тој тоа го правеше многу едноставно, не криејќи ја никако својата сиромаштија; но, сè се беше случило неминовно и не можело да излезе поинаку. Не го сакала среќата, тоа беше сè. Но, тој беше цврст; многумина други не би успеале да преживеат како него.

Франк го гледаше со чудење; беше толку слаб, толку блед, толку кревок, лишен речиси од сета машка развиеност; беше изгубен во гротескната амплитуда на палтото и панталоните на Франк – како да беше само момче во споредба со неговата корпулентна аголна фигура! И поминал гладни денови, ноќи без покрив над главата, длабока сиромаштија што на Франк – добро ухранет и црвен од што пукаше од здравје – му се чинеше неиздржлива; а тој зборуваше за тоа толку ладно, речиси на шега; без да се жали, само гледајќи со покајничка жалост во своите раце, што беа слаби и помодрени од остриот студ, како и испукани и воспалени кај коските. Во тој момент состојбата на рацете како да беше единствената работа што го загрижуваше. Многу среќна природа, си помисли Франк, додека му се смееше за грижата за рацете.

Но, самиот Берти беше вчудовиден од сопствената негрижа, бидејќи одеднаш извика:

– Но, што да правам, што да правам?

Зјапаше во празно, беспомошен и очаен, стегайќи си ги рацете. Франк со насмевка го избави од очајот, му стави чаша шери и му рече дека засега мора да остане таму каде што е за да закрепне. Нему од сè срце ќе му биде мило што Берти ќе му прави друштво неколку недели; малку му беше смачено од животот на богат ерген; беше дел од круг на безделници, кои излегуваа прилично многу и трошеа прилично многу, и тој беше уморен од сето тоа – ручеци и балови ширум светот, и вечери и оргии во полусветот. Секогаш беше исто; живот како луда железница, надолу па пак нагоре, надолу и пак нагоре, без ниту момент за размислување; постоење создадено за себе, во положбата што си ја создал. Во моментот имаше само една грижа; самиот Берти. По неколку недели одмор, Франк ќе му помогне да договори некаква средба или да најде некаква работа; но, пред сè, тој засега не смее да се грижи. На Вестхофе му беше мило што го има стариот пријател под свој покрив. Сеќавањата испливаа пред него како моментни слики, минливи и со бледи нијанси, но му ја потхрануваа солидарноста – сеќавањата на училишните денови, на момчешките ѓаволшттини, цик-цак екскурзиите, излетите по песочните ридови близу Хаг – се сеќаваше ли Берти на тоа? Франк сè уште го гледаше ситното крвко момче кое го задеваа простаци, а го бранеше тој, Франк, чиешто тупаници секогаш беа спремни да удрат лево и десно во одбрана на својот другар. А подоцна, нивните студентски денови во Делфт; ненадејното исчезнување на Берти без да остави трага, дури ни за Франк; потоа неколку писма на периоди, па цели години молк. О, колку само му беше мило што го гледа својот пријател повторно крај себе; отсекогаш беше силно приврзан за Берти, само затоа што Берти беше целосно различен од него, со нешто мачешко во него – сакаше да го галат и да го чуваат, но одвреме-навреме чувствуваше неодолива желба да бега по покриви и олуци, да станува валкан и каллив, и на крај да се враќа за да се стопли и да се исчисти кај огништето. Франк го сакаше сво-

јот пријател како брат – близнак сосема поинаков од него, наметнат преку вообразената и деликатно егоистична фасцинација на Берти. Мачешко суштество во секој поглед.

За Берти беше голем луксуз да остане цел ден зад затворени врати, седејќи крај огнот што го одржуваше разгорен доставајќи му трупи. Франк имаше врвно порто, и по ручекот седеа пивнувајќи од него, мечтаејќи или разговарајќи; Берти раскажуваше стотина приказни за неговите авантури во Америка, за неговиот газда на фармата, за хотелот, и за театарот каде што глумел; и една анегдота водеше до друга, сето тоа дотерано со слој уникатен романтизам. Франк почувствува потреба за свеж воздух и рече дека ќе оди до неговиот клуб; но, Берти остана каде што беше; не можеше да се шета во партали, но не можеше ни да оди никаде со Франк со алиштата што ги носеше. Франк требаше да се врати за вечера во осум часот. И тогаш ненадејно, како да му дошла мислата како молња, Берти рече:

– Те молам, не кажувај им ништо за мене на твоите пријатели. Не мора да им се спомнува дека познаваш никаквец како мене. Вети ми.

Франк му вети, смеејќи се; и, подавајќи ја раката, „никаквецот“ додаде:

– Како можам да ти се оддолжам? Колкава среќа сум имал што те сретнав! Ти си највеликодушниот човек што го знам!

Франк избега од овој дожд од благодарност, а Берти остана сам пред огништето; топлејќи се сиот на пламењата, или протегавјќи си ги нозете, со стапалата потпрени на сјајните решетки. Си стави уште една чаша порто, и се натера да не мисли на ништо, радувајќи се на уживањето во легачењето, додека сериозно ги испитуваше оштетените раце, прашувајќи се кој би бил најдобар начин да осигури нивно брзо заздравување.

III

Берти беше во Вајт-Роуз Котиџ веќе еден месец и сега веќе беше едвај препознатлив млад човек кој седеше покрај Франк во пајтон, облечен во беспрекорно крзнено палто и модерен цилиндар; и двајцата завиени кај колената со благородна карирана ткаенина. Сега веќе со леснотија се мешаше со другите познаници на Франк, внимателно облечен, пријатен и интересен, шумолејќи на англиски со препознатлив акцент, што за него беше елегантен. Секој ден јадеше со Франк во клубот во којшто беше воведен; критикуваше месо од дивеч и вина со најиндиферентната аура на светот, и пушеше хавански пури од по два шилинга како да беа обични сламки. Франк имаше целосна верба во него од најдлабокиот дел на душата и го гледаше со насмевка од чисто задоволство, додека тој мирно на свој начин муабетеше со светски луѓе, без ниту за момент да биде срамежлив; а на Франк сета оваа комедија му беше толку интересна што го претставуваше пријателот каде и да одеше.

Зимата ѝ отстапи пат на магливата пролет; лондонската друштвена сезона³ беше пред нив, а на Берти како да му претставуваше огромно задоволство да присуствува на попладневни чаеви и вечеринки дома; да седи на голема вечера помеѓу два пара фини раменици и да кокетира и со двете еднопозруго, без да го заслепи сјајот на накитот, ниту да го збунува пенливоста на шампањот; да се наклонува со лежерна елегантност во ложите или на театарскиот балкон, додека изрезбаните црти му зрачеа од еминентност и благородничко држење, од џебот му се подаваше мирислив бел цвет, а оперскиот двоглед му се шеташе меѓу сега веќе белите прсти, како ниту една од дамите да не беше достојна тој да ја набљудува. Франк, поради недостиг на занимација, како

³ Периодот од април до август кога општествената елита организира балови, свечени вечери и разни други отмени настани. Оваа традиција во Лондон датира од 18 век и замира по Втората светска војна (заб. на прев.).

човек што го зграпчува задоволството кога и да го начека, го втурна Берти во светот не само за да му помогне туку и од што му беше интересно – една будалеста разонода со цел да го исмее општеството! Самиот Берти имаше многу скрупули, и во еден мал бележник ги запишуваше сите трошоци што Франк ги правеше за него – кога времињата ќе се подобрат ќе му врати сè – и за две недели сумата стигна до едно стотина фунти.

Дури и дома му беше интересен на Франк. Берти, кој со некој љубезен збор мајсторски успеа да ги придобие Ени и нејзиниот сопруг, батлерот на Вестхофе, го доведе сиот мебел во шеговит неред, купуваше статуетки, палми и ориентални предмети, и го промени недруштвениот изглед на собата во уметнички комфор, што предизвикуваше безгрижност; придушено светло, широки дивани, атмосфера на ниша со силна арома на египетски пастили и фини цигари, во којашто мислата се претопуваше во соништа, а полузатворените очи одмораа на голите фигури на бронзените нимфи што се гледаа низ зеленилото на растенијата. Овде навечер се одржуваа отмени прослави; оргии со неколкумина одбрани пријатели и одбрани убави пријателки; две дами од едно лизгалиште, и една театарска статистка, кои пушеа цигари со светлоцрвените усни и наздравуваа за Берти. Франк од сè срце се смееше што гледа како Берти, еден презирач на понежниот пол, беше толку отпорен на трите шармерки; поигрувајќи се со нив, задевајќи ги, пламнувајќи им ги ушите сè додека не беа спремни да се разгребат едни со други, и ја завршуваше работата со истурање реки шампањ во нивните деколтирани грла.

За време на долгото живеење во Лондон, каде што се беше преселил како инженер со – како што велеше – своја замисла да всади космополитски карактер во неговото познавање на светот, на Франк никогаш дотогаш не му беше толку интересно.

Беше добродушен до срж и премногу успешен за да биде задлабочен мислител. Имаше вкусно од сите задовол-

ства и немаше возвишено мислење за животот, којшто во крајна линија беше само фарса, и што, според статистиките, во просек траеше триесет и шест години. Речиси и не се преправаше дека има некакво филозофско гледиште за постоењето, освен со решителното одбегнување на сè што не е интересно. А сега Берти беше интересен, не само во игрите со жените, тој суров пантерски спорт; туку особено во апсурдната улога што ја играше во светот на Франк каде што фигурираше како човек со вкус за мода – тој, еден скитник, кој само пред еден месец стоеше на тротоарот по партали тресејќи се од студ. Тоа беше постојано потајно задоволство за неговиот пријател кој му даваше на Берти одвртани раце за да може да продолжи со тоа; одвртани раце што и тоа како се користеа, што создаваа огромни сметки кај кројачот – бидејќи Берти се облекуваше со префинета суета, кога купуваше кравати купуваше барем десетина, го прифаќаше секој каприц што влегуваше во мода, и се намирисуваше со сите можни води на Римел.⁴ Како на драго срце да се втурнуваше во секоја екстравагантна префинетост што значи добар вкус, откако беше мизерно плашило. А иако отпрвин водеше точни записи за своите трошоци, наскоро почна да заборава еден предмет, па друг, и на крај ги заборава сите.

И така минаа недели, а на Франк воопшто не му падна на памет да се оптоварува да се распраша меѓу повлијателните познаници за вработување на неговиот придружник. Животот како богати безделници целосно им ги окупираше умовите; барем на Франк, бидејќи Берти внесе нов шарм во него.

Но, ненадејно се случи една чудна работа. Еден ден Берти излезе наутро сам и не се врати за ручек. По ужината сè уште го немаше во клубот, ниту пак за вечера. Не се врати дома вечерта; не остави ниту трага. Франк, кој беше навистина загрижен, седеше буден пола ноќ – пак ништо.

⁴ Познато козметичко претпријатие од Лондон (заб. на прев.).